

EDUSKUNNAN LAKIVALIOKUNTA

KUULEMINEN 17.2.2021

Kansalaisaloite kannabiksen käytön rangaistavuuden poistamiseksi

Aloitetta on ensinnäkin lähestyttävä huumausainepoliittisesta näkökulmasta. Onko perusteltua sietää, hyväksyä tai edistää kannabiksen käyttöä? Tässä on erotettava toisistaan kannabiksen lääkekäyttö ja viihdekäyttö. Kannabiksen lääkekäyttö on hyvin perusteltavissa lääkärin määräämänä, lääketieteellisin perustein. Lääkärit voivat lääketieteellisin perustein määrätä lääkkeeksi kannabista merkittävästi vahvempia aineita. Kannabiksen lääkekäytön sallittavuus on siis ratkaistava puhtaasti lääketieteellisin perustein. Itselääkityksen edistäminen kannabiksella ilman lääkärin määräystä ei ole perusteltua. Kannabiksen viihdekäytön salliminen on poliittinen kysymys, johon ei voida vastata rikosoikeudellisin argumentein. Kysymys on siitä, haluaako eduskunnan enemmistö noudattaa sallivaa vai pidättyvää päihdepolitiikkaa. Tähän saakka linjana on ollut päihteiden ja haitallisten nautintoaineiden käytön vähentäminen. Tupakoinnista on poliittisin päätöksin tarkoitus päästä kokonaan eroon ja tupakoinnin rajoittamista on perusteltu nimenomaan terveydellisin perustein. Miten tähän suhtautuu ajatus kannabiksen viihdekäytön sallimisesta tai jopa hyväksymisestä?

Oman käytön rangaistavuus on kriminaalipoliittinen kysymys, johon rikosoikeuden tutkija voi vastata. Rikosvastuu itsensä vaarantamisesta on lähtökohtaisesti rikosoikeudelle vieras ajatus. Rankaisemisella ei ole suotavaa pyrkiä ihmisiä muuttamaan ”paremmiksi ihmisiksi”. Rangaistusuhalla ja rangaistuksella pyritään vahvistamaan laissa säädettyjen kieltojen ja käskyjen noudattamista. Tapauskohtaisesti on arvioitava, tarvitaanko kiellon tai käskyn tehosteeksi rangaistusuhkaa. Ideana on, että rangaistusuhat ja rangaistukset saavat ihmiset tai ainakin merkittävän osan ihmisistä pidättäytymään kielletyistä teoista. Rangaistusten ennalta estävän vaikutuksen tehoa on vaikeaa mitata. Vaikutus syntyy lähinnä sitä kautta, että lain rikkomiseen puuttuminen rangaistuksin vahvistaa ihmisten uskoa siihen, ettei demokraattisessa järjestyksessä säädettyjä yhteisiä pelisääntöjä voi seuraamuksetta rikkoa. Tämä luottamus puolestaan synnyttää lain noudattamiseen valmista asennetta. Voidaan sanoa, että etenkin muissa kuin vakavissa rikostyypeissä rikosoikeudellisen järjestelmän vaikutus on välillistä, ihmisten moraalikäsitelyssä pitkällä aikavälillä näkyvää. Tutkittua tietoa ei ole siitäkään, miten oman käytön rankaisemattomuus

vaikuttaisi huumausaineiden tarjontaan, joka edelleen olisi kiellettyä ja kriminalisoitua. Voi hyvin perustein olettaa, ettei oman käytön dekriminalisointi tarjontaa ainakaan vähentäisi.

Kansalaisaloitetta on perusteltu muun muassa sillä, että oman käytön kriminalisoinnista huolimatta kannabiksen käyttö on lisääntynyt. Tästä ei kuitenkaan voida suoraviivaisesti tehdä sitä johtopäätöstä, ettei kriminalisointi kuitenkin olisi hidastanut käytön yleistymistä.

Lääketieteellisestä näkökulmasta oman käytön kriminalisointia vastaan on esitetty painavia näkökohtia. Jos rangaistusuhka estää hoitoon pääsyä, kyseessä on vakava terveysongelma. Nyt käsillä oleva aloite on kuitenkin ristiriidassa lääketieteellisen perustelun kanssa. Hoitoa eivät tarvitse kannabiksen viihdekäyttäjät. Hoitoa tarvitsevat vahvojen, terveydelle tuhoisien huumeiden käyttäjät. Kannabiksen osittaista vapauttamista on perusteltu kannabiksen käytön vaarattomuudella. Lääketieteellisistä lähtökohdista oman käytön kriminalisoinnista pitäisi luopua kokonaan, kaikkien huumeiden osalta.

Oman käytön kriminalisointia ei voida perustella oikeastaan muutoin kuin rikostutkinnallisilla syillä. Poliisin taholta on toistuvasti esitetty, että oman käytön kriminalisointi mahdollistaa myyntiorganisaatioiden paljastamisen. Tämäkin näkökohta on painava. Tarvitaan kuitenkin punnittua tietoa siitä, missä määrin myyntiorganisaatioita on todellisuudessa paljastettu käyttäjiin kohdistuvilla rikosoikeudellisilla toimilla ja pakkokeinoilla. Oman käytön kriminalisoinnin on katsottu leimaavan käyttäjiä ja olevan esteenä heidän myöhemmällä opiskelu- ja työurallaan. Kriminalisointiin liittyviä haittoja voidaan kuitenkin ehkäistä myös tietojen käytön rajoittamisella erinäisten turvallisuuteen liittyvien selvitysten perusteena.

Voimassa oleva rikoslaki mahdollistaa laajamittaisen toimenpiteistä luopumisen. Käyttörikoksista ei pitäisi rangaista. Rankaisemisen vaihtoehtona pitäisi käyttää nykyistä merkittävästi enemmän toimenpiteistä luopumista, tutkinnan rajoittamista ja syyttämättä jättämistä. Omasta puolestani pitäisin parhaana ratkaisuna sitä, että rikoslaissa oman käytön rankaisemattomuus in concreto olisi pääsääntö ja rankaisemisen tueksi pitäisi esittää perusteeksi esimerkiksi käyttö julkisessa tilaisuudessa tai paikassa, jossa lapset altistuvat käytölle. Tässä suhteessa kansalaisaloite on oikeilla jäljillä, vaikka kansalaisaloite menee käytön sallimisessa muutoin pidemmälle.

Kansalaisaloite on hyvä keskustelun avaus. Pidän hyvänä sitä, että kriminaalipoliittiseen keskusteluun osallistuvat muutkin kuin alan asiantuntijoina esiintyvät. Kansalaisaloite ei kuitenkaan kelpaa sellaisenaan lainsäädännön valmistelun pohjaksi. Esitetyt pykälät on räätälöity liikaa yhden käyttäjäryhmän tarpeita vastaavasti. Erityisesti tehokkaan rikostorjunnan näkökulmasta olisi pulmallista sallia yhden huumausaineen raaka-aineeksi soveltuvan kasvin, hampun, kasvattaminen omaan käyttöön. Tarvitaan kokonaisvaltaisempaa tarkastelua ja punnitumpaa näkemystä. Oma ehdotukseni on seuraava: oikeusministeriö asettaa laajapohjaisen työryhmän pohtimaan sitä, pitäisikö oman käytön kriminalisoinnista luopua kokonaan vai riittäisikö toimenpiteistä luopumista koskevan sääntelyn tarkistaminen tavalla, joka tekisi toimenpiteistä luopumisen omasta käytöstä säännönmukaiseksi menettelyksi. Olisi syytä myös selvittää (esimerkiksi valtioneuvoston rahoittamalla) tutkimuksella se, mikä on oman käytön kriminalisoinnin todellinen vaikutus huumausaineiden jakeluorganisaatioiden paljastamisessa.

Matti Tolvanen

OTT, rikos- ja prosessioikeuden professori

Itä-Suomen yliopisto

Oikeustieteiden laitos

matti.tolvanen@uef.fi

P. 050 550 8092